

نگاهی به وضعیت بناهای تاریخی مشهد که ممکن است با نخستین برف و باران فرو بریزند

۲۸ خانه تاریخی مشهد در خطر تخریب

بودجه سال ۱۴۰۱ میراث فرهنگی برای مرمت و حفظ این خانه های در حال تخریب تنها ۶۰۰ میلیون تومان است

نمایی ازدو خانه تاریخی مشهد که تصاویرشان در ابتدای قرن ثبت شده است. خانه هایی که نامشان نیامده اما آثارشان هم دیگر در شهر وجود ندارد / منبع تصاویر: کتابخانه ملی تهران

این مقوله باید گفت، تعدد آثار تاریخی ثبت ملی شده مشهد را باید در پنج منطقه شهر(مناطق ثامن، ۸، ۳، یک و ۷) جست وجو کرد. آثاری که تعدادشان به ۱۰۸ بناشامل خانه، حسینیه، مدرسه وحتی نماهای خیابان می رسدو از میانشان ۲۸ خانه در وضعیت بحرانی قرار دارند.این در حالی است که سازمان میراث فرهنگی تنها ۶۰۰ میلیون تومان اعتبار برای تعمیر و حفظ این بناها در سال جاری در اختیار دارد. کمبود این بودجه را زمانی متوجه می شوید که بشنوید منظورمان از وضعیت بحرانی چیزی برابر با در حال تخریب شدن این بناهاست. در توضیح این موضوع و وظایف نهادهای مسئول در آن

لیلا کوچکزاده

با اینکه آسمان مشهد سال هاست بی باران است و چشم نبرهایش تر نمی شود و گاهی فقط به نم می نشیند اما هر سال پاییز با سرد شدن هوا موضوع وضعیت بناهای تاریخی شهر که هراس گزندشان در مقابل هر باد و بارانی وجود دارد، به یکی از دغدغه های دوستداران تاریخ و هویت تبدیل می شود. همین است که ما هم در سطرهای پیش رو به سراغ این موضوع رفتیم تا بار دیگر از زبان آمار و ارقام درباره وضعیت بناهای تاریخی به ویژه خانه هایش که مظلوم ترند، هشدار دهیم. در ابتدای

- مرمت پرهزینه نیست اگر…!

رضا صادقی، کارشناس ارشد مرمت، رصد و کنترل بناهای تاریخی را اولویت هر اقدامی برای حفظ و نگهداری از این آثار بیان می کند که باید از سوی سازمان میراث فرهنگی به طور مداوم اتفاق بیفتد. او تأکید می کند: مرمت پرهزینه نیست اگر رصد و کنترل در اولویت قرار بگیرد. او می گوید: هدف رصد پیوسته، اطمینان خاطر به سلامت کالبدی بناست. اینکه جایی ترک نداشته باشد، روزنی برای ورود رطوبت نباشد و جریان آب و هوایی کار خودش را انجام دهد. بنا هم سرپاست و از خودش محافظت می کند. یک سال را رد می کند. سال بعد هم کمکش می کنیم. اما رها کردنش باعث از بین رفتن کالبد بنا خواهد شد.

به گفته این مرمتگر، این اتفاق در گذشته هم از سوی مالکان خانه ها انجام می شده است. آن ها کاهگل بام ها را تجدید می کردند و اگر از این فرایند خسته می شدند، بام را آجر فرش می کردند که مقاومت بیشتری در برابر عوامل جوی و باران داشته باشد. اما صادقی، خانه کرمانی را مثال شاخصی می داند که در اثر رسیدگی نشدن به وضعیت پشت بام، سقف خانه به مرور دچار ریزش شده است.

صادقی می افزاید: فقط کافی است خروجی یکی از نودان ها بگیرد. نفوذ آب به تیرهای خانه آسیب می رساند و به مرور با جمع شدن آب موجب ریزش سقف خواهد شد. درواقع این موضوع به صورت یک زنجیره عمل می کند تا اینکه خانه ای به مرز تخریب می رسد یا ویران می شود.

او این را هم اضافه می کند که در مدرسه عباسقلی خان

که در تراز پایین تری از معابر کنار خودش قرار دارد،

بنا دستخوش رطوبت قرار گرفته است. اقداماتی هم

برای رفع این موضوع در حال انجام است. همین دفع

رطوبت می توانست سال ها پیش هم زمان با کف سازی

معابر مجاورش و با هزینه کمتر انجام شود اما حالا باید

با هزینه بیشتر و درحالی که بنا هم آسیب دیده است،

دست به اقدام زد.

شرایط سخت برای مالکان

به گفته این کارشناس ارشد مرمت، گاهی خانه های ثبت ملی شده، مالک را در شرایط عجیبی قرار می دهند

به خانه سیدان اشاره می کند که مالک به همراه چند خانواده در آن زندگی می کردند. اما ثبت ملی خانه باعث شد از جهت تعمیر و خرید و فروش در وضعیت بلا تکلیف بماند و بنا آسیب های بسیاری ببیند. او می گوید: مالک خانه تصمیم می گیرد، موضوع رصد خانه را که از توان مالی او خارج است از اولویت خود خارج کند و نجات خانواده را بر این موضوع مقدم می داند و در نهایت این خانه تخریب می شود.

او ادامه می دهد: نهاد متولی این اقدامات میراث فرهنگی است. در این میان هزینه کردن بخشی از اقدامات میراث برای رسیدگی و حفظ و مرمت یک بناست اما بخش مهمی هم بهره گیری از نیروهای متخصص و کارشناس برای حل مسائل است.

- تعدد آثار ثبت شده و بودجه محدود

وفا ثابتی، ناظر ستادی اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری میراث فرهنگی در شهرستان مشهد، در تقسیم بندی آثار تاریخی و فرهنگی، آن ها را به دودسته آثاری که در فهرست آثار ملی ثبت شده و آن ها که واجد ارزش تاریخی و فرهنگی هستند و البته شناسایی و فهرست شده اند، تقسیم می کند و می گوید: تعدد آثار ثبت شده بسیار است و اعتبارات استان محدود و تعداد کمی از این بناها می توانند از اعتبار استانی بهره ببرند.

به گفته ثابتی، بودجه شهرستان مشهد در سال ۱۴۰۱ برای مرمت اضطراری بناهای تاریخی در معرض تخریب، ۶۰۰ میلیون تومان است که آن هم هنوز دریافت نشده است. مبلغی که به گفته او شاید تنها ۱۰ درصد بتواند

کارایی داشته باشد.

او می گوید: اولویت ما، رسیدگی به آثاری است که در معرض خطر بیشتر هستند و آن ها را در صدر بازدیدهای دوره ای یگان محافظت میراث فرهنگی استان قرار می دهیم. همچنین وضعیت این بناها به شهرداری منطقه مزبور اعلام می شود. مکاتباتی با مالک انجام می دهیم و حتی با اداره پیشگیری از جرم استان خراسان رضوی نیز مکاتبه می کنیم. اما تعدد آثار تاریخی ثبت ملی شده مشهد در ۵ منطقه ثامن، ۸، یک، ۳ و ۷ شهرداری مشهد است. آثاری که به گفته ثابتی تعدادشان

هم باید نوشت که، سازمان های متولی برای باز زنده سازی آنچه از گذشته این شهر باقی مانده، اقدامات مشخصی انجام می دهند. در رأس این سازمان ها، اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان خراسان رضوی قرار گرفته است که سعی کرده با رصد و محافظت از آثار تاریخی و ثبت ملی شده یا واجد ارزش پای کار باشد اما همیشه کمبود اعتبارات، بهترین بهانه برای یاری نکردن قامت خم شده این خانه ها بوده است. در این بین سازمان بازآفرینی شهرداری مشهد که از سال ۱۳۹۹، آفرینش دوباره فضاها و بافت های تاریخی را به عنوان یکی از وظایف و اولویت های این سازمان تعیین کرده،

مصوبه های تشویقی برای پای کار آمدن سرمایه گذاران و مالکان در نظر گرفته است. چنان که نام خانه های «شالچیان»، «الفتی»، «نوریان»، «آب انبار تشکری»، «مقبل السلطنه»، «موسوی پریشانی» و چند نام آشنای دیگر در فهرست این سازمان برای احیا و تغییر کاربری قرار گرفته است. خانه هایی که خوشبختانه از فهرست وضعیت بحرانی خارج شده اند اما هنوز هم برای احیا نیاز به حمایت و توجه دارند. در گزارش پیش رو برای این موضوع به گفت وگو با مسئولان بازآفرینی شهری شهرداری مشهد، میراث فرهنگی و یک کارشناس ارشد مرمت پرداختیم.

خانه را به تأیید شورای فنی میراث فرهنگی رسانده و طرح به شهرداری ابلاغ شده و برای مرمت و احیا آماده می شود. خانه هایی که به گفته ثابتی می توانند الگوی خوبی برای دیگر سرمایه گذاران و مالکان مشهدی قرار بگیرند.

- سرعت بخشی برای دریافت بسته های تشویقی

در ادامه بررسی این موضوع با سرپرست بافت های تاریخی سازمان عمران و بازآفرینی شهری شهرداری مشهد تماس گرفتیم تا او اطلاعات کامل تری را از بسته های تشویقی این سازمان در اختیارمان بگذارد. بهراد چوپانکاره می گوید: هر فردی که دارای خانه تاریخی ثبت ملی شده یا واجد ارزش تاریخی است، و علاقه مند به اینکه خانه اش را حفظ و احیا کند، می تواند از بسته تشویقی مصوبه شورای شهر که سازمان عمران و بازآفرینی شهرداری مشهد، اجرای آن را به عهده دارد، استفاده کند. او توضیح می دهد: طبق این بسته تشویقی، مطالعات برای طراحی بنا و مشاوره برای سرمایه گذاری برای کاربری آینده بنا، به صورت رایگان انجام می شود. همچنین وام های خوب با درصدهای پایین داده می شود تا بتوانند برای احیای بافت به راحتی هزینه کنند. به گفته چوپانکاره اجازه برای تغییر کاربری بنا نیز با حفظ و نگهداری بافت به صورت رایگان انجام می شود. او بخش دیگر این بسته تشویقی را احیای جداره های شهری بیان می کند.

بخشی از آن را هم به احیا و باز زنده سازی مجموعه های خدماتی مانند مساجد، حسینیه های تاریخی مربوط می داند.

او در ادامه می گوید: مشهد دارای هویتی بسیار پیچیده و جذاب است اما توانسته بافت تاریخی اش را حفظ کند. تمام تلاش ما هم این است این بافت احیا شود و فضاها و خاطرات جذابی که یادگارهای تجربه زیسته مردم این شهر است، زنده شود و بتوانیم آن را به آدم های جدید انتقال دهیم. به همین دلیل یکی از اقدامات ما در سازمان بازآفرینی، تلاش برای معرفی هر چه بهتر این بسته تشویقی به مالکان خانه های تاریخی و سرمایه گذاران است. همچنین به دنبال سرعت بخشی روند دریافت بسته حمایتی به متقاضیان هستیم.

گفتارهایی در باب تاریخ و فرهنگ شهر بهشت (قسمت بیست و هفتم) آنچه شاید از قیام «کلنل» ندانید (بخش دوم)

مرضیه ترابی

در قسمت قبلی به جزئیات وقایعی پرداختیم که پیش از قیام کلنل در مشهد اتفاق افتاد. رفتارهای نامتعارف و گزارش های منفی متعددی که نشان می داد قوام السلطنه در حال سوءاستفاده از مقام خودش در خراسان است و این امر، باعث می شد که فرد وطن پرستی مانند کلنل، مایل به برکناری و بازداشت قوام السلطنه باشد. سیدمهدی فرخ از دوستان کلنل در مشهد که در قسمت قبل با او و تفکراتش آشنا شدید، درباره دلیل اصلی بازداشت حاکم خراسان از سوی مرحوم پسیان می نویسد: «کلنل پسیان … که مردی به غایت فاضل و درست اندیش بود، از خدا می خواست که رجال بی کفایت و بی لیاقت ایران، هرچه زودتر توسط مجریان کودتا از بین رفته و راه برای آدم های لایق باز شود.» این دیدگاه، البته با سابقه ای که ما از کلنل پسیان سراغ داریم، چندان دور از ذهن به نظر نمی رسد اما این همه ماجرا و شواهد آن نیست. با روی کار آمدن دولت کودتا در تهران و آغاز نخست وزیری سیدضیاءالدین طباطبایی یزدی، بازداشت رجال و سیاستمداران کهنه کار در پایتخت آغاز شد. امروزه، کم و بیش، می دانیم که این بازداشت ها با هدف ایجاد رعب و وحشت و همین طور، تلکه کردن این افراد و جمع آوری پول لازم برای اقدامات بعدی سران کودتا بود. مسئولیت اجرای این بازداشت ها را در تهران، رضاخان میرپنج که آن زمان مقام وزارت جنگ را در اختیار داشت، برعهده گرفت و طبق روایت سیاستمدارانی مانند ملک الشعرا ی بهار، در این زمینه دست به بازاده روی های بسیاری زد. مورخانی که به کلنل علاقه مند هستند، آورده اند که وقتی در نوروز سال ۱۳۰۰ خورشیدی، دستور بازداشت قوام السلطنه از تهران به مشهد مخابره شد و کلنل طبق همین دستور، زمام امور خراسان را هم در دست گرفت، مرحوم پسیان اطلاعاتی از ماهیت کودتا و اقدامات سیدضیاء نداشت و از آنجا که قوام السلطنه را مردی فاسد می دانست، در بازداشت و اعزام او به تهران درنگ نکرد و اگرچه آمر بازداشت قوام السلطنه فردی مانند سیدضیاء بود که نمی توان در وابستگی وی به سفارت بریتانیا تردید کرد، اما مجری دستور، یعنی کلنل، نیتی غیر از امر داشت و صرفا به دلیل غلقه وطن دوستی و نجات مردم دست به این اقدام زد.

- آیا کلنل ماهیت کودتایچیان را نمی شناخت؟

با عرض پوزش از دوستان و تاریخ پژوهان معززی که بنده شاگرد آن ها هستم، باید عرض کنم که پدیرش این دیدگاه، نوعی عبور سهل انگارانه از شواهد تاریخی است. کلنل به احتمال بسیار زیاد، ماهیت این کودتا و سران آن را می شناخت. یادمان نرود که او، به عنوان یک نظامی فعال و وطن دوست، در جاهای مختلفی، از جمله همدان، خدمت کرده بود. کلنل نسبت به درباره رجال سیاسی مستقر در تهران بیگانه نبود و آن ها هم، کم و بیش او را می شناختند. بعید به نظر می رسد که وی، روزنامه «رعد» و مدیر آن، سید ضیاءالدین طباطبایی را نمی شناخته است یا دست کم درباره او چیزهایی ننشیده باشد. سیدضیاء در جریان انعقاد قرارداد استعمرای ۱۹۱۹ میلادی از سوی وثوق الدوله که ایران را رسما به مستعمره انگلیس تبدیل می کرد، بی باکانه جانب بریتانیا را می گرفت و مقاله نویسانی مانند «مین الملک هویدا»، پدر امیرعباس هویدا – نخست وزیر محمدرضا پهلوی – و از سران فرقه بهائیت در ایران، در همین روزنامه، به ذکر خوبی ها و منافع فراوان این قرارداد پرداختند، تا آنجا که این کثرت جانبداری، اسباب نفرت عمومی را فراهم آورد. با چنین شهرتی، بعید است که کلنل پسیان ماهیت کودتا را نشناخته باشد. در حالت خوش بینانه که البته می توان آن را بسیار قریب به صحت فرض کرد، می توان گفت که کلنل از این فرصت برای کم کردن سایه شخصیتی سیاس و اهل سوءاستفاده از منافع عمومی، مانند قوام السلطنه استفاده کرده است. به این ترتیب، چنان که کلیم…، توحیدی به نقل شخصی به نام «فریدون»، در جلد پنجم کتاب «حرکت تاریخی کرد به خراسان» می نویسد: «روز ۱۳ عید سلطانی (۱۳ نوروز ۱۳۰۰)، [پدرم] که به اتفاق قوام السلطنه و عده زیادی به سیزده بدر می روند، وقتی که از خارج شهر برمی گردند، در اول خیابان ارگ، کلنل محمدتقی خان پسیان جلو اتومبیل (ظاهرا کالسکه بوده و نویسنده اتومبیل آورده است) حضرت اشرف را گرفته وایشان را به اداره ژاندارمری برده، توقیف می نماید.»

- راز انتقاد ملک الشعرا ی بهار از کلنل

مرحوم ملک الشعرا ی بهار در جلد نخست کتاب «تاریخ مختصر احزاب ایران»، به نقد اقدام کلنل در بازداشت قوام السلطنه و تعدادی از رجال سیاسی و اشراف مقیم مشهد پرداخته و سیاست های وی را در مشهد، نکوهش کرده است. دلیل این نکوهش، البته نقد شخصیت و انکار وطن دوستی کلنل نیست. بهار معتقد است که مرحوم پسیان از اقدامات عوامل کودتا در تهران الگوبرداری کرده و انگار در مسیر نیت آن ها گام بر می داشته است. مرحوم بهار می نویسد: «[در پی صدور حکم سیدضیاء، کلنل پسیان روزنامه تازه بهار که تحت مدیریت آقای ملک زاده، برادر مؤلف، دایر بود نیز توقیف گردید و خود او حبس شد و گروهی از تجار و آزادخواهان و دموکرات ها را هم حبس کردند و به عینهِ همان نقشه ای را که رئیس دولت (سید ضیاء) در مرکز پیش گرفته بود، او [پسیان] نیز در خراسان اجرا کرد و الحق که این رویه، خلاف سیاست و منطق بود. چه کلنل محمدتقی خان غیر از سیدضیاءالدین بود و سوابق و لواحق ساده و وجهه روشن محمدتقی خان و ایمانی که او داشت، ضرورت اجرای این نقشه را برای او و سیاست شخصی او مدلل نمی داشت.» (ص ۹۸) همان طور که می بینید، ملک الشعرا ی بهار، کلنل را فردی دارای سوابق درخشان می داند، اما معتقد است که وی با آگاهی از ماهیت کودتاگران، به این امور دست زده است. نکته درخور تأمل همین است، رویکردی که انسان را متحیر می کند و باعث سردرگمی در تحلیل می شود. می دانیم که رفتار کودتاگران در گام های نخست، برای بسیاری از عوام امیدبخش بود، آن ها به برخی اقدامات برای تسهیل امور معیشتی روی آوردند و چون می دانستند مذهب، ریشه ای عمیق در جامعه ایران دارد، برخی مظاهر ضد دین، مانند مراکز قمار و فروش مسکرات را تعطیل و صاحبان آن ها را تعقیب کردند. این رویه، برای مردم عادی فریبنده بود، اما برای کلنل چطور؟ مردم مشهد به این اقدامات چه واکنشی نشان دادند؟ آیا موافق این جریان بودند یا چنان که مرحوم بهار می نویسد: «سیاست او (کلنل پسیان) بعدها در مشهد با افکار عمومی ملایم نیتقاد و نتوانست افکار خراسان را متوجه خود نماید و در قیامی که به خلاف حکومت و مجلس چهارم کرد، تنها ماند و موفق به اداره خراسان نگردید.» آیا مردم همراهی چندانی با وی نداشتند؟ بررسی این موارد را به قسمت های بعد موکول می کنیم. ادامه دارد …

شهریار

3شنبه
۰۴ آذر ۱۳۹۱
شماره ۴۳۳۳
SHAHRAANEWS.IR

۱۵

تاریخ و هویت

خانه داوودی در منطقه یک، خیابان توحید

خانه طلایی در منطقه ثامن، محله نوغان

خانه سالاری در منطقه ۱، پشت باغ نادری

وضعیت بناهای تاریخی مشهد به روایت آمار

مناطق	منطقه ۱	منطقه ۳	منطقه ۷	منطقه ۸	منطقه ثامن
آثار تاریخی ثبت ملی	۶ اثر	۸ اثر	۷ اثر	۴۹ اثر	۳۸ اثر
آثار تاریخی در وضعیت بحرانی (در معرض تخریب)	۲ اثر	۱ اثر	۱ اثر	۱۲ اثر	۱۲ اثر
نام تعدادی از آثار با وضعیت بحرانی	داوودی و بنی هاشمی	خانه سالاری	حوض برجی	نمای گرمابه سعدی و سرای عروس و انمای خانه کمالی	خانه موسوی نژاد، خانه اکبرزاده، طلایی، بدنه خیابان نواب و بدنه خیابان شیرازی، کرمانی، غفوری